

УДК 332.14

С.Л.ПАКУЛІН, д-р екон. наук

Державний університет із землеустрою, м.Москва (Російська Федерація)

Т.Б.КУШНІР, канд. екон. наук

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Л.Г.ЧЕКАНОВА, канд. екон. наук

Харківська національна академія міського господарства

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БАЗИ МАЛИХ МІСТ

Розглядаються тенденції розвитку малих міст і на цій основі визначено стратегію та окреслено підходи до формування системи управління їхнім розвитком в умовах глобалізації економіки та бізнес-процесів. Запропоновано формування на базі малих міст агротехнополісів.

Однією з умов розвитку ринкових відносин, успішного економічного й соціального розвитку малого міста є наявність стратегії та ефективної системи управління його розвитком. Актуальність дослідження проблеми формування системи управління розвитком міста пояснюється наявністю протиріч між містом і суб'єктами господарювання, відмовою підприємств від фінансування об'єктів соціально-культурного призначення, негативними наслідками проведених реформ.

Проблематика управління розвитком міст докладно досліджена в багатьох роботах науковців, таких як В.Геєць [5], Б.Данилишин [1], В.Куценко [1, 2] та ін. Пропонуючи безліч змістовних аргументів, ці автори, на нашу думку, ряд питань, актуальних для розвитку теми, або не розглядають взагалі, або не враховують динаміки явища й сценаріїв його розвитку, обумовлених специфікою малих міст.

Метою статті є викладення результатів дослідження щодо узагальнення тенденцій розвитку малих міст і на цій основі визначення стратегії й підходів до формування системи управління їхнім розвитком в умовах глобалізації економіки та бізнес-процесів.

Під економічною базою міста нами розуміється сукупність об'єктів, що забезпечують працею його мешканців і виступають, як правило, джерелами доходів місцевого бюджету [3]. Такий підхід істотно відрізняється від розповсюдженого раніше, коли економічна база трактувалася як сукупність “містоутворюючих” об'єктів, до яких належали підприємства й установи, що виконували функції позаміського значення. В умовах ринкових відносин розподіл об'єктів на “містоутворюючі” й “обслуговуючі” значною мірою втрачає своє значення. Всі суб'єкти господарювання, розташовані в місті, одержують рівні можливості функціонування й розвитку. Але для міста їхня особиста участь у формуванні нових й утримуванні існуючих об'єктів житлово-

комунального господарства й соціальної інфраструктури буде істотно скорочуватися. Їх місце займають, з одного боку, мешканці міста, значна частина яких стає власниками житлового фонду, а з іншого – органи міського самоврядування, які забезпечують функціонування й розвиток інфраструктурних об'єктів за рахунок коштів міського бюджету. Все більшу роль у розвитку соціально-побутової інфраструктури міст починають відігравати й інші суб'єкти господарювання.

Виходячи з пріоритетів структурної перебудови економіки України, стосовно до малих міст можуть бути сформульовані стратегічні напрямки реконструкції їхньої економічної бази [3]: розширення частки в структурі господарства так названого “третинного” сектору – “галузі послуг”; посилення соціальної орієнтації промисловості; ріст наукомістких галузей господарства з поступовим витисненням ними з експорту продукції сировинної орієнтації; технічне переозброєння традиційних галузей; дотримання підприємствами екологічних вимог; скорочення споживання сировинних й енергетичних ресурсів, а також живої праці на одиницю продукції; подолання однобічної виробничої спеціалізації переважної частини малих міст; заміна сфер забезпечення працею в малих містах “первинного сектору”.

У нових умовах господарювання місто одержує ефективні важелі впливу на реалізацію своїх вимог до економічної бази через систему земельних відносин, податкову політику, використання ресурсів багатопільового призначення й інфраструктуру [4]. Виходячи з цього можливі наступні сценарії розвитку малих міст України у стратегічній перспективі:

– пролонгація сформованих у передкризовий період основних напрямків розвитку господарства в умовах гіпертрофованої зайнятості у промисловому виробництві й слабкому розвитку обслуговуючого комплексу, обмеженому залученні рекреаційного потенціалу підтверджує орієнтацію на ефективне використання міських ресурсів, наслідком чого стане зростаюча експансія на цінні сільськогосподарські угіддя, що прилягають до міста, а також необхідність вилучення садівничих ділянок;

– формування на базі малих міст агротехнополісів, основними ланками яких можуть стати: науково-проектно-дослідницькі організації; навчальні заклади з підготовки й перепідготовки кадрів середньої й вищої ланки, а також науковців; підприємства з виробництва обладнання й приладів для сільськогосподарського виробництва, промисловості, з переробки різної сільськогосподарської сировини, для наукових організацій, дослідних господарств і т.д.; дослідні господарства.

На наш погляд, кращим є другий сценарій, що забезпечує найбільшу спадкоємність уже сформованих напрямків господарства, максимально орієнтований на реалізацію об'єктивних передумов розвитку міст, створює необхідні умови для економічної дієздатності малого міста, стабільного формування його фінансової бази. Реалізація цього сценарію сприятиме стійкому розвитку малого міста з наступних позицій:

- можливість посилення диверсифікованості господарства, зростання розмаїтості сфер господарської діяльності з переважною орієнтацією на її прогресивні види, що дозволяє досить гнучко реагувати на ринкову кон'юнктуру й забезпечувати стабільну зайнятість населення й ріст його доходів;

- існуючі напрямки розвитку малого міста, насамперед, у сфері АПК, орієнтовані значною мірою на місцеві ресурси й місцевий ринок, а також на потреби в продукції й послугах з боку прилеглих областей. Постійно поновлюваний попит на продукцію й послуги створює умови для стабільного функціонування агротехнополісу;

- формування агротехнополісів можливе за рахунок посилення в їх межах міжгалузевих і міжгосподарських зв'язків поміж прикладною наукою, проектно-конструкторською діяльністю, дослідними господарствами й експериментальними виробництвами, з підприємствами, що випускають серійну продукцію, установами з підготовки й перепідготовки кадрів з урахуванням ринкових вимог;

- підвищена привабливість прогресивних сфер діяльності та їхня стабільна прибутковість є основою для закріплення в малому місті молоді;

- розвиток економічної бази за вказаними напрямками можливий в межах реальної забудови за умов більш раціонального використання міських ресурсів, що дозволить уникнути широкомасштабного залучення нових земель з усіма відповідними наслідками.

У випадку прийняття за основний другого сценарію розвитку малого міста, його економічну базу доцільно формувати, на нашу думку, за наступними напрямками.

Провідним напрямком може стати формування агротехнополісу, у якому з певною умовністю можна виділити чотири ключових взаємозалежних ланки: наука й наукове обслуговування; установи з підготовки фахівців; проектно-конструкторська діяльність з експериментальними виробництвами й дослідними господарствами; промислові підприємства, що освоюють продукцію, яка розроблена й апробована науково-проектними й конструкторськими організаціями.

Однак механічне з'єднання зазначених ланок, підприємств й організацій, що входять у їх склад, нічого, крім шкоди, принести не може. Для того, щоб утворення агротехнополісу не було формальним, необхідно розробити відповідну його організаційно-господарську структуру. Вона повинна базуватися на наступних принципах: економічній зацікавленості всіх суб'єктів у спільній діяльності; збереженні за кожним суб'єктом права юридичної особи й свободи дій поза рамками добровільно прийнятих зобов'язань, у досить чіткому розподілі функцій у рамках об'єднання між всіма учасниками, а також напрямків, шляхів і методів спільної роботи; кооперації спільних зусиль, насамперед фінансових, матеріальних і трудових ресурсів для організації об'єктів, що обслуговують потреби всього комплексу. До цих об'єктів належать банк, спільні служби забезпечення матеріалами й обладнанням, інженерного забезпечення, маркетингові служби тощо. Особливе місце може зайняти створення наукових парків або "інкубаторів розвитку" – "бізнес-інкубаторів", які б надавали на пільгових умовах і на певний період часу приміщення, обладнання й інші необхідні для роботи послуги з метою відпрацювання нових ідей і підходів, доведення їх до практичної реалізації. Вказані напрямки виступають вихідною умовою для розробки проекту агротехнополісу за умови позитивної оцінки самої ідеї.

Однією з умов ефективного економічного й соціального розвитку малого міста є наявність у ньому досить стійкої фінансової бази, значення якої зросло в умовах ринкової економіки. Найважливішою передумовою переходу до ринкових відносин стає самофінансування міста, тобто покриття витрат, пов'язаних головним чином з його соціальним розвитком, за рахунок створених у ньому фінансових ресурсів. Це означає, що фінансові ресурси, які спрямовують на соціальний розвиток, повинні формуватися на базі коштів бюджету малого міста, коштів всіх підприємств і господарських організацій, розташованих у місті, а також коштів населення.

В умовах глобалізації економіки й бізнес-процесів малі міста знають багато проблем, серед яких визначимо наступні:

- загальний обсяг доходів, які одержано на території міста, істотно перевищує суму коштів, які використано у ньому. Кошти, передані у бюджети вищих рівнів, перебільшують надходження з них;

- різко скоротилися надходження підприємствам, які розташовано у малому місті, від відповідних галузевих відомств, що знижує фінансовий потенціал міста, породжує труднощі у формуванні бюджету й фінансовому забезпеченні розвитку національного господарства й соціальної інфраструктури;

– незважаючи на абсолютне зростання власних доходів бюджету, темпи цього зростання відстають від росту витрат і загальних доходів бюджету. Випереджальний ріст витрат над власними доходами викликає необхідність у збільшенні коштів, що надходять із бюджету вищого рівня;

– головні причини низького темпу зростання власних доходів бюджету: відносно слабо розвинена майнова база місцевого органа влади, недостатня фінансова результативність підвідомчого йому господарства, зниження багатьма об'єктами платежів у місцевий бюджет;

– з метою зміцнення власних доходів місцевого бюджету необхідна передача в місцевий бюджет всієї суми податку на прибуток підприємств місцевого підпорядкування й введення стабільних (на п'ять років) нормативів відрахувань від податків бюджетів вищих рівнів;

– необхідність підвищення уваги місцевої адміністрації до основного джерела доходів місцевого бюджету – податку на додану вартість й акцизів, а саме, безпосередньо до діяльності підприємств, що випускають продукцію, оподатковувану цими податками;

– для збільшення доходів бюджету малого міста, об'єктивізації нормативів відрахувань у місцевий бюджет доцільний перехід від податків на розрахунок загальних нормативів на основі показників чисельності населення регіону, середніх по Україні показників відрахувань від податків розрахованих на одного жителя.

У галузі житлової політики розширення джерел і поліпшення використання інвестиційних ресурсів малих міст може бути досягнуте за рахунок: переходу від екстенсивної системи використання бюджетних капітальних вкладень на строго зворотну основу, що передбачає їх цільове використання; створення обласних позабюджетних фондів капіталовкладень за рахунок відрахування в них до 35% загальної суми позабюджетних доходів; встановлення оптимального рівня співвідношень фондів нагромадження й споживання, введення системи стимулювання зростання нагромаджень; формування амортизаційних відрахувань з урахуванням інфляції й повного їхнього використання на відтворення основних фондів; цільового використання коштів від приватизації на капітальні вкладення, пов'язані зі структурною перебудовою, реконструкцією й модернізацією виробництва; заохочення надходження до міста інвестиційних ресурсів шляхом створення спільних підприємств, додаткового випуску акцій підприємствами для реалізації їх в інших областях; введення в дію економічного механізму, що забезпечує автоматичне зниження цін на будівництво у випадку перевищення будівельною організацією встановленого рівня рентабельності.

Ефективність заходів у галузі земельної політики впливає на ефективність функціонування об'єктів малого міста, розмір доходу, що надходить у міську скарбницю. На сьогоднішній день одне з основних багатств міста – міські землі не приносять йому істотного доходу й не є інструментом реалізації прогресивної політики землекористування. Для підвищення ефективності використання міських земель необхідно впорядкувати відводи земель під дачне й котеджне будівництво з дотриманням принципу зонування міської території за типом забудови, розміром ділянок, що відводять.

Для подолання негативної практики заморожування капіталовкладень у довгобудовах, розпилення по об'єктах, що не мають вирішального значення у реалізації пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку, доцільно здійснити перехід до переважно змагальному розподілу капіталовкладень, що фінансуються з бюджетних джерел і позабюджетного фонду. При цьому необхідно здійснювати належну гласність умов виділення ресурсів, створювати пріоритет територіям і підприємствам, що гарантують використання інвестицій у найкоротший термін.

Концентрація зусиль на стратегічних напрямках реконструкції економічної бази дозволить прискорити створення ефективної системи управління малими містами, буде сприяти оптимальній витраті фінансових, матеріальних і трудових ресурсів. Формування на базі малих міст агротехнополісів доцільне з причин максимальної орієнтації на реалізацію об'єктивних передумов розвитку малого міста, створення його економічної дієздатності, стабільності формування фінансової бази.

В умовах недостатності дохідної частини бюджету малого міста доцільно акцентувати увагу на розробці підходів до фінансування проєктів розвитку, пошуку способів залучення вільних фінансових коштів для рішення проблем управління житловим будівництвом та містобудування, розробці напрямків поліпшення використання міських земель.

1.Данилишин Б.М., Куценко В.І., Остафійчук Я.В. Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації суспільства. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2005. – 328 с.

2.Куценко В.І., Остафійчук Я.В. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект / За ред. С.І. Дорогунцова. – К.: Оріони, 2005. – 400 с.

3.Пакулин С.Л., Кисляков А.Г. Совершенствование управления градостроительством в условиях децентрализации экономики. – Орел: Простор, 1995. – 142 с.

4.Пакулин С.Л. Переходные процессы формирования региональных социально-экономических систем и новая роль государственных систем управления и регулирования // Экономика: проблемы теории та практики: 36. наук. праць. Вип.203: В 4 т. Т.І. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С.151-156.

5. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / Авт. кол.: Гальчинський А., Гесць В. та ін.. – К.: ЮЦ Держкомстату України, 2004.

Отримано 11.04.2007

УДК 330.101.541

С.Б.ТИМОФІЄВА, С.І.ШТЕФАН, Д.В.ЖИЛЯКОВ

Харківська національна академія міського господарства

ДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Розглядаються процеси виявлення оптимальних напрямів і факторів стратегічного розвитку сучасної економічної системи.

Державна економічна політика, як правило, здійснюється шляхом прийняття певного нормативно-правового акта. Важливішою часткою економічної політики виступає регуляторна політика, яка формується під впливом багатьох суспільних чинників та інституціонального тиску. В ідеалі вона має бути близькою до оптимальної або раціональної (так звана «Парето-ефективність»). В Україні формування регуляторної політики зустрічає чимало перешкод і має особливості, тенденції та проблеми.

Найактуальнішою проблемою державної економічної політики є її здатність забезпечити умови стабільного економічного розвитку. Найважливіша складова економічного розвитку – економічне зростання. Тому метою інтенсифікації регуляторних зусиль є максимізація обсягів національного виробництва. Це – єдиний шлях для підвищення рівня споживання матеріальних благ і задоволення постійно зростаючих людських потреб у рамках існуючого технологічного способу виробництва. Безумовно, проблематика економічного розвитку є значно ширшою, однак її вирішення пов'язане з чітким визначенням потенціалу існуючих виробничих можливостей.

Визначена проблема є настільки важливою, що її без перебільшення можна назвати фундаментальною. Підтвердженням тому є історичний розвиток економічної теорії та практики, який у цілому сформував дві альтернативні точки зору щодо місця держави в системі ринкових інститутів – класичну і кейнсіанську. На їх основі розвинулися численні економічні течії, представлені такими видатними вченими, як К.Менгер, О.Бем-Баверк, Ф.Візер, А.Маршалл, В.Ойкен, М.Фрідмен, Є.Домар, Р.Харрод [1] та ін. Сьогодні, коли в результаті глибокого трансформаційного спаду Україна помітно відстала від провідних держав світу, найбільш гостро постала задача оволодіння багатством